

مقاله پژوهشی

الگویابی معماری مساجد چین (نمونه موردی: مسجد جامع شیان)

الهام نوری*

پژوهشگر دکتری معماری، دانشکده هنرهای زیبا، دانشگاه تهران، ایران.

احسان دیزانی

پژوهشگر دکتری مرمت و احیای بناها و بافت‌های تاریخی، دانشکده حفاظت و مرمت، دانشگاه هنر اصفهان، ایران.

تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۱۰/۲۴ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۰۲/۰۴ تاریخ قرارگیری روی سایت: ۱۴۰۰/۰۷/۰۱

چکیده | سرزمین چین از تمدن‌های اصلی شرق بوده که هیچ‌گاه در قلمرو مسلمانان نبوده یا حکومتی با دین اسلامی نداشته است، لیکن از ابتدای شکل‌گیری تمدن اسلامی تا به امروز مسلمانان چین جایگاه ویژه‌ای داشته‌اند. معماری از بارزترین یادگارهای تمدن بشری بوده و در تمدن مسلمانان چین نیز آثار ارزشمند معماری ساخته شده است. سؤال اینجاست در تمدنی که مسلمانان از طریق روابط اقتصادی و یا فرهنگی ایجاد نموده و باعث انتقال دین اسلام و شکل‌گیری مساجد چینی شده‌اند، مساجد چین از کدام الگوی معماری برگرفته شده‌اند؟ برای پاسخ به این سؤال یکی از نمونه‌های کامل مساجد چین به نام مسجد جامع شیان بررسی شده است. در مقاله حاضر برای کشف الگوی معماری این مسجد، ویژگی‌های مساجد اولیه اسلامی و معماری بومی قبل از اسلام چین مقایسه شده‌اند. مقاله پیش رو بر این فرض استوار است که الگوی معماری مساجد چینی برگرفته از معابد کهن آن تمدن است. روش تحقیق، مطالعه موردی و استنتاج از ویژگی‌های نمونه انتخابی، مسجدالنبی، از مساجد اولیه اسلامی و معبد کنفوسیوس نانجینگ از معماری بومی قبل از اسلام چین است. در نهایت مقایسه تطبیقی مسجد جامع شیان با مساجد اولیه و معابد چینی نشان می‌دهد که الگوی معماری این مسجد، برگرفته از معابد سنتی چین بوده و تأثیرپذیری آن از مساجد اسلامی محدود به جهت‌گیری بنا، وجود محراب، تغییر عملکرد فضاهای معماری سنتی و حضور خطوط اسلامی در تزیینات سنتی است.

واژگان کلیدی | الگوی معماری، معماری چین، مسجد جامع شیان، معبد کنفوسیوس، نانجینگ.

این مسجد، نشان از وجود الگویی تکامل‌یافته از معماری مسجد در چین دارد. در جستار حاضر به الگویابی معماری این مسجد پرداخته می‌شود. این مقاله در پی آن است که ویژگی‌های معماری مسجد جامع شیان را استخراج کرده و با مقایسه تطبیقی آن با مساجد اولیه اسلامی و دیگر ابنیه بومی چین به ریشه‌یابی الگوی معماری این مسجد بپردازد.

مقدمه | از دیرباز چین یکی از دورترین سرزمین‌هایی بود که اسلام به آن راه یافت و عده کثیری از چینیان مسلمانان شدند. از این رو مساجدی در چین بنا شد که برخی از آنها تا به امروز باقی‌اند. از جمله این مساجد، مسجد جامع شهر شیان واقع در محله مسلمان‌نشین این شهر است. قدمت، وسعت، عظمت، تزیینات و یک‌پارچگی معماری

* نویسنده مسئول: ۰۰۹۱۲۸۸۰۱۰۲۴ nouri.arch.iu90@gmail.com

گائو و همکاران از دیدگاه شهری به موضوع پرداخته و اشاره می‌کنند که مساجد چینی علاوه بر تأثیری که از معماری بومی چین گرفته‌اند بر ساماندهی فضاهای شهری اطراف خود نیز تأثیرگذار بوده‌اند، به این صورت که فضای زندگی مهاجران مسلمان را به نقاط (مساجد)، خطوط (خیابان‌ها یا خطوط ترافیکی) و صفحات (فضاهای سکونتی) تقسیم می‌کند که توسط آنها الگوی پراکندگی فضایی برای دایره اقامتی (مسجد+جامعه) شکل گرفته و به این ترتیب محیط شهری اطراف تحت تأثیر آنها قرار می‌گیرد (Gao, Ma, Wang, Huang, Mi & Liu, 2019, 133). به‌طور کلی پیشینه تحقیق نشان داد که تحقیقات در رابطه با مساجد چینی بیشتر به تأثیرپذیری آنها از سنن چینی، شکل‌گیری سبک‌های ترکیبی از هنر اسلامی و چینی، لزوم ادغام معماری مسجد با محیط پیرامون و جوانب مشترک مفاهیم اسلامی با گرایش‌های ادیان چینی بوده است ولی به ریشه‌یابی کالبدی معماری مساجد چین پرداخته نشده است.

فرضیه

مقاله حاضر بر این فرض استوار است که الگوی معماری مساجد چینی برگرفته از معابد کهن آن تمدن است.

روش تحقیق

این مقاله در پی آن است که ویژگی‌های معماری مسجد مذکور را استخراج کرده و از طریق مقایسه تطبیقی آن با مساجد اولیه اسلامی و دیگر ابنیه بومی چین به ریشه‌یابی الگوی معماری این مسجد بپردازد، لذا با موردپژوهی مسجد جامع شیان به روش توصیفی-تحلیلی در ابتدا ویژگی‌های معماری مسجد مذکور تعیین شده است، سپس مقایسه تطبیقی ویژگی‌های آن با مساجد صدر اسلام و معابد چینی انجام شده و در نهایت ریشه‌یابی الگوی معماری مسجد مذکور، از رهیافت تحلیل تفاوت‌ها و شباهت‌های ویژگی‌های معماری استنتاج شده است.

مبانی نظری

• مسجد جامع شیان

شهر «شیان» پایتخت باستانی چین بوده و مسجد جامع شیان از مشهورترین مساجد اسلامی این کشور است. مسجد شیان از بزرگ‌ترین مساجد اولیه چین است که به بهترین صورت حفظ شده است (Huajuexiang Mosque, n.d.). این مجموعه بزرگ و تاریخی در ناحیه مسکونی و مسلمان‌نشین این شهر واقع است. بر اساس یادداشت‌های تاریخی، قدمت لوح‌های سنگی کنده‌کاری شده در این مسجد به

پیشینه تحقیق

هاگراس در مطالعات خود اشاره می‌کند که مساجد چینی با فرم متفاوت از مساجد جهان اسلام شناخته می‌شوند که نه تنها در شیان بلکه در سراسر چین به‌عنوان فرم رایج مسجد در نظر گرفته می‌شوند (Hagras, 2017, 97). او مطالعاتی در رابطه با ریشه‌های طراحی در مساجد چینی انجام داده و طراحی آنها را برگرفته از طرح‌های چینی یعنی دارای طراحی لایه‌ای و سقف‌های چوبی می‌داند (Hagras, 2017, 102).

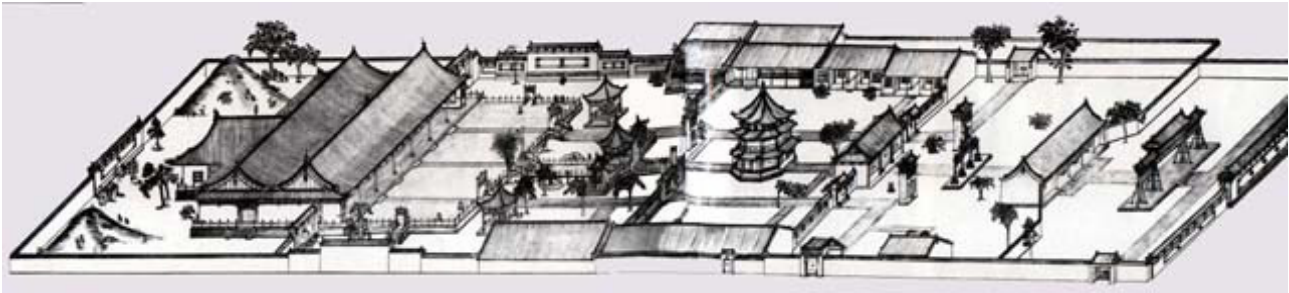
همچنین وی در رابطه با ساخت مساجد چینی با استناد به لوح‌های به‌دست‌آمده اشاره می‌کند که رهبران مسلمان در دوره مینگ اقدام به احداث مساجد کرده‌اند. در واقع آنها حامیان هنر و معماری اسلامی در چین بوده‌اند (Hagras, 2019b, 150).

در مطالعه‌ای دیگر به این نکته اشاره شده است که مساجد تحت تأثیر فرهنگ چینی قرار گرفته‌اند، به گونه‌ای که تبدیل به مکانی با خصوصیات معماری چین شده باشند یا ارزش‌های قانون اسلام را کم‌رنگ کرده باشند (Andrianawat, 2019, 1). در رابطه با مواجهه اسلام با مذاهب موجود در چین مطالعاتی صورت گرفته است که به استفاده از مفهوم اسلامی «din al-fitra» (تمایل ذاتی انسان به پرستش خدا)، همراه با تمایل به تعامل مثبت با تفکر نئوکنفوسیوس که به‌طور منحصربه‌فرد به شکل‌گیری فرم اسلامی چندفرهنگی یعنی «Hān Kitāb» منجر شده است اشاره می‌کنند (Wain, 2016, 27).

کادویی در کتابی در قالب یازده فصل به چگونگی همگرایی الزامات محیطی جامعه مسلمان و سیستم معماری سنتی چین می‌پردازد، و به این نکته اشاره می‌کند که چگونه به مذاهب بیگانه اجازه داده شد تا در سرزمینی غیرتوحیدی ساختمان‌های عبادی خود را بسازند (Kadoi, 2018). در این شرایط سبک‌هایی هم شکل گرفته‌اند که از جمله آنها می‌توان به سبک «Hui» اشاره کرد.

دل مدیکو و کورات در مطالعات خود به این نکته اشاره دارند که این سبک با وجود اینکه در جامعه هان پرورش یافته اما تقلیدی صرف از معماری آن نیست، بلکه ترکیبی از سنت‌های اسلامی و چینی است (Del Medico, 2017, 2; Qurrat, 2015, 209).

در رابطه با تأثیر محیط بر معماری اسلامی، هویت معتقد است که ادغام یک مسجد با محیط اطراف خود یک ضرورت است. به تعبیری دیگر، معماری مسجد باید از معماری محیط پیرامون خود و یا کشوری که در آن بنا شده الهام بگیرد و یا از آن تقلید کند و در عین حال مطابق با روح هنر و فرهنگ اسلامی نیز باشد (Hoteit, 2015, 13547).

تصویر ۱. مسجد جامع شیآن با کشیدگی شرقی-غربی. مأخذ: www.archnet.org

تصویر ۲. گذرگاه چوبی، وسط نخستین حیاط مسجد جامع شیآن. مأخذ: www.archnet.org

تصویر ۳. منار مسجد جامع شیآن. مأخذ: www.archnet.org

۷۴۲ میلادی، یعنی به دورهٔ تانگ^۱ می‌رسد. فرمانروایان سلسلهٔ تانگ، امپراتوری خویش را با بناهای پرشکوه چوبی می‌آراستند. این بناها جلگی از میان رفته‌اند (گاردنر، ۱۳۷۴، ۷۱۴). این مسجد تاریخی در زمان سلسله‌هایی همچون سونگ^۲، یوان^۳، مینگ^۴ و چینگ^۵ توسعه یافته و تعمیر شده است. این مسجد بزرگ مجموعاً «مساحتی بالغ بر ۱۳۰۰۰ متر مربع را می‌پوشاند که بیش از ۶۰۰۰ متر مربع از آن را ساختمان در بر گرفته است. این ساختمان به شکل چهارگوش از شرق به غرب، به چهار حیاط تقسیم می‌شود» (The Guidebook of Xian Great Mosque, 2010). (تصویر ۱).

در نخستین حیاط (تصویر ۲)، یک گذرگاه چوبی قدیمی وجود دارد که از دو طرف با یک دیوار آجری-گلی، حکاکی و تزیین شده است. این گذرگاه دارای بام با پیش‌آمدگی به حالت خمیده به سمت بالاست و با لایه‌هایی طاقچه‌مانند و کاشی‌های لعاب شده، بسیار باشکوه جلوه می‌کند. تاریخ ساخت این گذرگاه که از قرن ۱۷ میلادی آغاز شده به ۳۶۰ سال قبل برمی‌گردد. در هر دو طرف این گذرگاه چند اتاق قرار دارد که در آنها تعدادی مبل‌های قدیمی که در زمان سلسله‌های مینگ و چینگ ساخته شده، نمایش داده شده است. بین پنج تالار بزرگ در بخش میانی حیاط دوم، سه یادبود مدخل سنگی متصل به هم وجود دارد که با چهار ستون نگهداری می‌شود.

این مناره سه طبقه با لایه‌های سه‌گانهٔ پیش‌آمدگی لبهٔ بام و یک پوشش هشت ضلعی، با جایگاه ایستادن روی آن برای اذان گفتن که بسیار گیرا و برانگیزاننده است (تصویر ۳). در شرق آن یک سالن وضوخانه برای مسلمانان جهت وضو گرفتن قبل از نماز قرار دارد.

تالار امپراتوری در حیاط سوم، قدیمی‌ترین قسمت بنای این مسجد است که در آن قطعه‌ای از سنگ وجود دارد که «لوح ماه» نام دارد و به زبان عربی نوشته شده است. این نوشتهٔ خطی را یکی پیشوایان مشهور گذشته نوشته است. این نوشته دربارهٔ طریقهٔ محاسبه کردن تقویم مسلمانان

تصویر ۴. لوح سنگی تاریخی مسجد شیان به خط عربی.
مأخذ: www.archnetorg

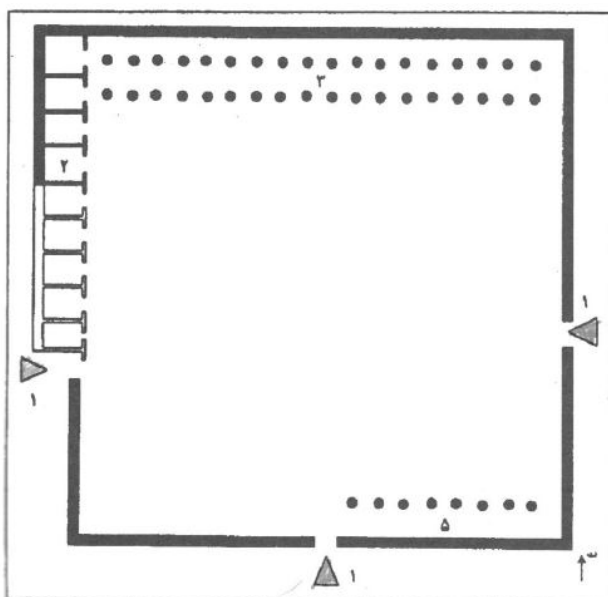
(تقویم قمری) است. امروزه این لوح سنگی به‌عنوان یک اثر تاریخی گران‌بها ثبت شده است (تصویر ۴). دیوارهای میانی سه راهرویی که به آخرین حیاط مسجد متصل می‌شود، به‌وسیله خشت و به‌صورت ریز و لطیف به زیبایی حکاکی شده است. در اطراف سالن درونی (شبستان مسجد)، کل صفحات قرآن مجید روی ۶۰۰ قطعه تخته‌های چوبی بزرگ که ۳۰ تای آنها به زبان چینی و بقیه به زبان عربی است، حکاکی شده است. این سالن بزرگ در یک زمان می‌تواند به یک‌هزار نفر از مسلمانان برای انجام فرایض مذهبی خدمات ارائه دهد (the Guidebook of Xian Great Mosque, 2010).

بحث

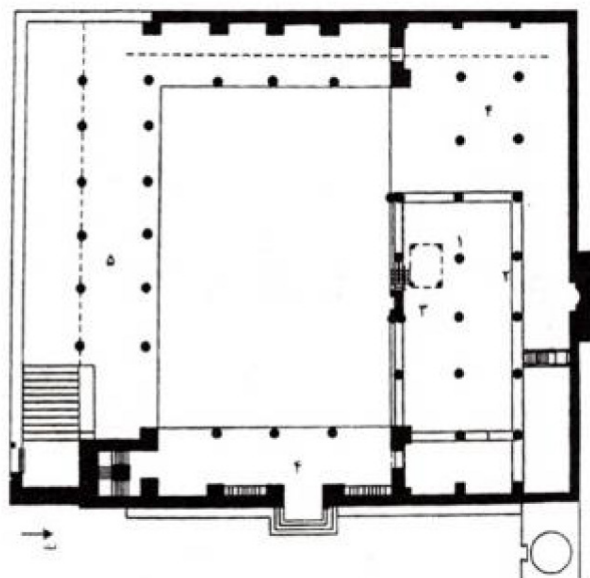
• مقایسه تطبیقی میان مساجد اولیه اسلامی و مسجد جامع شیان

پس از مسجد قبا (تصویر ۵)، مسجد پیامبر در مدینه، نخستین فضای ساخته شده به‌عنوان مسجد در تاریخ اسلام بود (پیرنیا، ۱۳۸۹، ۱۳۶). این فضا رو به مکه بوده و دارای فضای مسقف ستون‌دار (شبستان)، حیاط، حجره‌هایی برای سکونت و صفا بوده است (دیزانی، ۱۳۹۶، ۷۵)، (تصویر ۶). البته در طی زمان نیز توسعه یافته و تغییرات فراوانی نموده است.

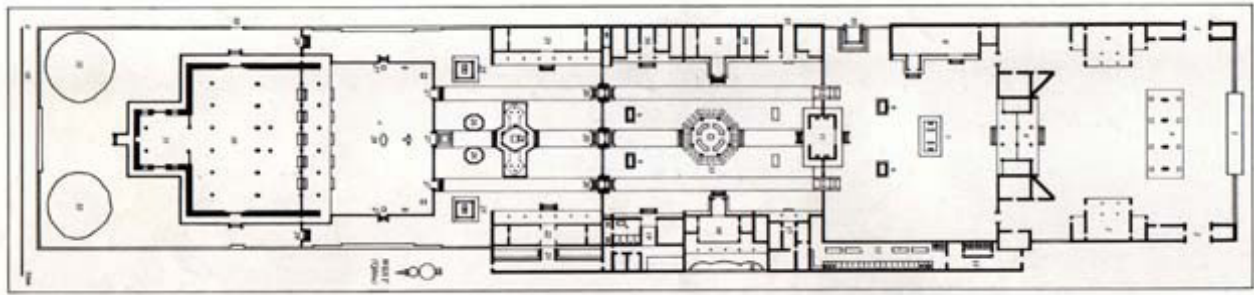
مسجد جامع شیان (تصویر ۷) نیز مانند مسجد پیامبر در دوره‌های مختلف توسعه یافته است. مهم‌ترین ویژگی معماری برگرفته شده از مسجد پیامبر در این مسجد جهت‌گیری شرقی-غربی آن است چرا که مسلمانان به

تصویر ۶. مسجد النبی (ص)، احداث اولیه توسط حضرت رسول (ص).
مأخذ: پیرنیا، ۱۳۸۹، ۱۳۶.

تصویر ۵. مسجد قبا، اولین مسجد اسلامی. مأخذ: پیرنیا، ۱۳۸۹.

تصویر ۷. پلان مسجد جامع شیان. مأخذ: www.archnet.org

• مقایسه تطبیقی الگوی مسجد جامع شیان با ابنیه سنتی چین

به منظور مقایسه تطبیقی الگوی مسجد جامع شیان با ابنیه سنتی چین، ویژگی‌های معماری یکی از معابد سنتی چین به نام معبد کنفوسیوس واقع در شهر نانجینگ بررسی شده است (تصویر ۸). در این قسمت ابتدا معبد مذکور معرفی شده سپس ویژگی‌های معماری آن با مسجد شیان مقایسه شده است. معبد کنفوسیوس برای اولین بار در سال ۱۰۳۴ میلادی در سلسله سونگ ساخته شد. سبک معبد و ساختمان‌های اطراف بر مبنای ساخت‌وساز ۱۸۶۹ (قبل از حمله ژاپنی‌ها به نانجینگ و سوزاندن معبد در سال ۱۹۳۷) است. ساختمان فعلی تا حد امکان بر اساس کارهای سنگی اصیل در ۱۹۸۶ بازسازی شده است. معبد دارای سه حیاط درپی، شامل دو حیاط بزرگ بوده که توسط یک حیاط کوچک از یکدیگر جدا شده‌اند. تالار «مقدس بزرگ» مشرف بر حیاط اول است. این تالار بزرگ‌ترین بنا در مجموعه بوده و دارای سقف قوس‌دار دوتایی است (تصویر ۹).

رو به شمال، حیاط دیگری قرار دارد که ساختمان اصلی آن تالار «تقوای روشن» است، این بنا دومین بنای بزرگ

سوی کعبه نماز می‌خوانند و جهت اصلی مساجد آنان نیز به طرف مکه است. وجود فضای سرپوشیده در منتهی‌الیه مسجد جامع شیان، فضای اصلی برای برگزاری نماز جماعت بوده که الگوی آن، همان مسجد پیامبر است. فضاهای جانبی که به تدریج به مساجد اولیه اسلامی الحاق شده‌اند در مسجد جامع شیان نیز وجود دارند مانند محراب، مأذنه، گذرگاه چوبی، برج طبل، برج زنگ و تالارها. اگرچه از دیدگاه معماری شباهتی به مساجد عربی-اسلامی ندارند، تزیینات معماری این مسجد ترکیبی از تزیینات سنتی چین و تزیینات رایج مساجد اسلامی است. اهمیت وجود قرآن به زبان عربی به‌عنوان معجزه دائمی پیامبر اسلام (ص)، باعث شده خطوط عربی به‌عنوان تزیینات ابنیه اسلامی به کار روند. در مسجد جامع شیان نیز این گونه تزیینات معماری ارزشمند، در کار با سنگ، آجر و چوب وجود دارد.

به‌طور کلی الگوی عملکرد فضاهای اصلی مسجد جامع شیان بر مبنای مساجد اسلامی است، ولیکن الگوی معماری برگرفته از مساجد اولیه اسلامی، محدود به جهت‌گیری بنا به طرف قبله و تزیینات معماری به ویژه کاربرد هندسه و خطوط عربی است.

تصویر ۹. حیاط سوم معبد کنفوسیوس نانجینگ. مأخذ: آرشیو نگارندگان.

تصویر ۸. حیاط نخستین معبد کنفوسیوس نانجینگ. مأخذ: آرشیو نگارندگان.

نمادی برای همان بوم تبدیل شده است. مجموعه معبد کنفوسیوس و مسجد جامع شیان هر دو به صورت چهارگوش منظم در بافت تاریخی قرار گرفته‌اند ولیکن مسجد دارای کشیدگی شرقی-غربی بوده و به طرف قبله است. فضاهای معماری معبد و مسجد به صورت خطی روی یک محور قرار گرفته‌اند به طوری که از دروازه ورودی تا نقطه انتهای فضا دارای تقارن محوری است. البته اولین گذرگاه مسجد در حیاط اول قرار داشته ولی اولین گذرگاه معبد در پیش فضای ورودی قرار دارد. ترکیب بندی فضاهای معماری در معبد و مسجد طوری است که حیاطها به صورت پی در پی شکل یافته‌اند. تالارهای اصلی هر دو بنا نیز به حیاط مشرف‌اند. فضاهای جنبی مسجد جامع شیان نسبت به معبد کنفوسیوس تغییر عملکرد یافته‌اند، مانند برج زنگ و طبل که به مناره و یا بنای یادبود تبدیل شده است یا نمایشگاهها در اطراف حیاطها که در معبد مربوط به تعلیمات کنفوسیوس بوده و در مسجد بیشتر شامل هدایا و کتیبه‌هاست (دیزانی، ۱۳۹۲، ۱۷)، (تصاویر ۱۲ و ۱۳).

تاریخ ساخت معبد کنفوسیوس، حدود سه قرن بعد از مسجد شیان بوده و با مسجد شیان تشابهات بسیاری دارد. از این رو دیگر معابد چین هم، چنین الگویی داشته‌اند که در مسجد تکرار شده است. ساختار شکل معماری در ابنیه و جزئیات آنها مانند باغ ایرانی، گذرگاه‌های یادبود، ورودی‌ها و ... مشابه است و به صورت کلی سازه و مصالح آنها نیز مشابه است. تزیینات که از ویژگی‌های اصلی معماری چینی است در هر دو بنا وجود دارند. تفاوت

مجموعه بوده و سقف آن منفرد است. تالار «تقوای روشن» به عنوان تالار موسیقی کلاسیک مکتب کنفوسیوس استفاده می‌شود (تصویر ۱۰). این حیاط دارای یک برج طبل در سمت غرب و برج زنگ در سمت شرق است. سالن‌هایی نیز دور حیاط نمایشگاهی متعلق به مکتب کنفوسیوس وجود دارد که از آنها در مراسم و مناسک استفاده می‌شود (تصویر ۱۱).

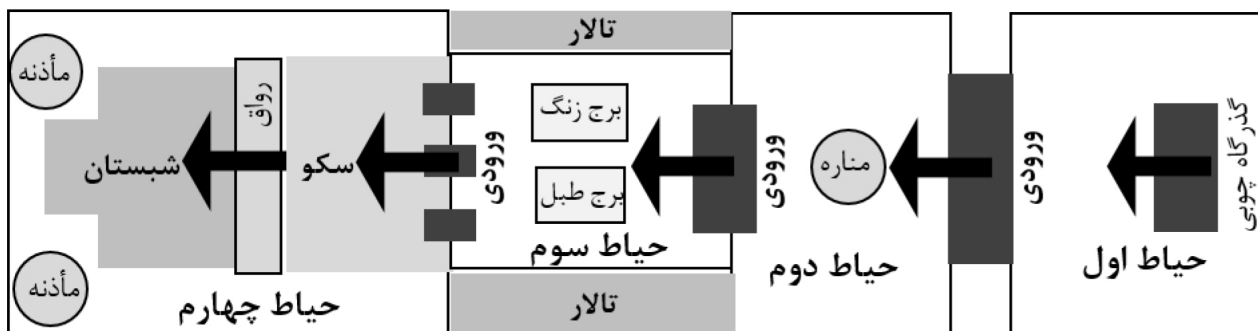
در حالی که در بیشتر ادیان، شکل ابنیه آیینی (الگوهای شکلی بناها) به نمادی برای آن آیین تبدیل شده و این ساختار شکل تحمیلی، در جغرافیا یا بوم‌های دیگر نیز تکرار شده است. این ساختار در مساجد همچنین تحت تأثیر عوامل بومی و جغرافیایی بوده و در طی زمان به

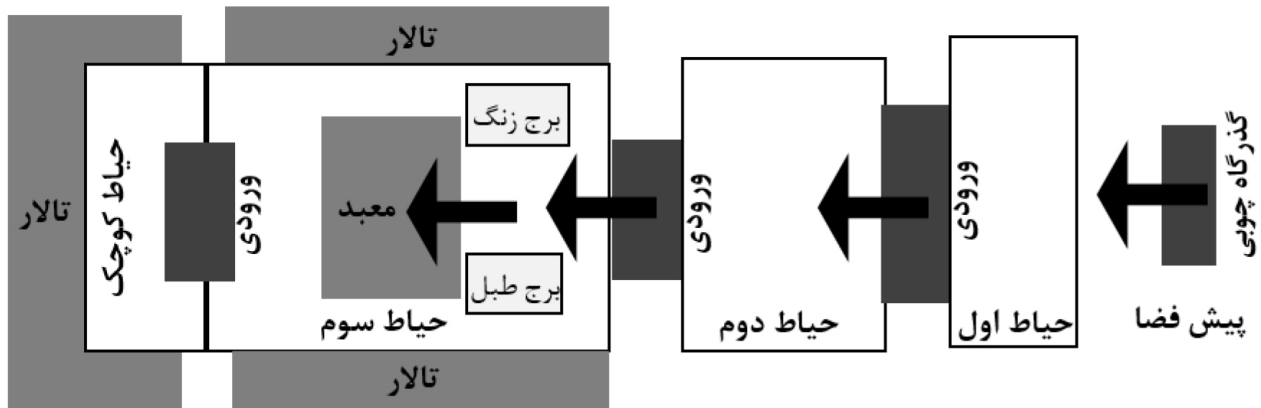
تصویر ۱۰. حیاط دوم معبد کنفوسیوس نانجینگ و تالار تقوای روشن. مأخذ: آرشیو نگارندگان.

تصویر ۱۱. حیاط سوم معبد کنفوسیوس نانجینگ، برج زنگ سمت راست و برج طبل سمت چپ. مأخذ: آرشیو نگارندگان.

تصویر ۱۲. دیاگرام چیدمان محوری و نوع دسترسی در مسجد جامع شیان. مأخذ: نگارندگان.

تصویر ۱۳. دیاگرام چیدمان محوری و نوع دسترسی در معبد کنفوسیوس. مأخذ: نگارندگان.

اسلامی در تزیینات از الگوهای مساجد اسلامی بهره گرفته است. الگویابی مسجد مذکور از معابد بیشتر در رابطه با تشابه ترکیب بندی پلانها، قرارگیری فضاها در راستای محوری مشخص، تشابه در سلسله مراتب ورود به فضاها، وجود ساخت مایه‌ها و سازه مشابه است. این مسجد دارای عناصر طبیعی و مصنوع و همچنین تزییناتی مشترک با معماری سنتی چینی، اما تفاوت آن با معابد چینی حذف مجسمه‌ها و تمثال‌های انسانی است. با مقایسه تطبیقی مسجد جامع شیان با مساجد اولیه و معابد چینی می‌توان دریافت که الگوی معماری آن برگرفته از معابد سنتی چین است.

اصلی در تزیینات معماری وجود مجسمه‌های و تمثال‌های انسانی در معبد کنفوسیوس است که در مسجد وجود ندارد. از طرف دیگر در تزیینات مسجد جامع شیان نیز از خطوط اسلامی در آجر، سنگ و چوب استفاده فراوان شده که با معبد کنفوسیوس متفاوت است.

نتیجه گیری

الگویابی معماری مسجد جامع شیان از مساجد اولیه اسلامی، بیشتر در جنبه عملکردی است. قرارگیری راستای بنا در جهت شرقی-غربی متناسب با جغرافیای محلی رو به قبله است. این مسجد در استفاده از هندسه و خطوط

پی‌نوشت‌ها

1. Tang
2. Song
3. Uan
4. Ming
5. Qing

فهرست منابع

- پیرنیا، محمدکریم. (۱۳۸۹). سبک‌شناسی معماری ایرانی. تهران: سروش دانش.
- دیزانی، احسان. (۱۳۹۲). ساختار شکل در ابنیه آیینی اسلام. هنر و تمدن شرق، ۱(۲)، ۱۷-۱۲.
- دیزانی، احسان. (۱۳۹۶). الگویابی معماری مساجد هند. باغ نظر، ۱۴(۴۸)، ۶۹-۸۲.
- گاردنر، هلن. (۱۳۷۴). هنر در گذر زمان (ترجمه محمدتقی فرامرزی). تهران: نقش جهان.
- Andrianawati, A. & Lestari, N. L. (2019). *Acculturation of Chinese and Islamic Culture at the Interior of the Ronghe Mosque*. 6th Bandung Creative Movement International Conference in Creative Industries. Bandung, Indonesia.
- Del Medico, C. (2017). Traditional Hui Mosques in Northern China. *European Research Center for Chinese Studies*, (1), 1-14.
- Gao, X., Ma, X., Wang, K., Huang, P., Mi, X. & Liu, K. (2019). Comparative study on the Choice of Muslim Migrant Residence in Xian and Lanzhou Cities, China. *International Journal of Science Studies*, 7(6), 133-144.
- Hagra, H. (2017). An ancient mosque in Ningbo, China "Historical and Architectural study". *Journal of Islamic Architecture*, 4(3), 102-113.
- Hagra, H. (2019a). Xian Daxuexy alley Mosque: Historical and Architectural study. *Egyptian Journal of Archaeological and Restoration Studies «EJARS»*, (9), 97-113.
- Hagra, H. (2019b). The Ming court as patron of the Chinese Islamic Architecture: the case study of the Daxuexi Mosque in Xi'an. *Shedet Issue*, (6), 134-158.
- Hoteit, A. (2015). Contemporary architectural trends and their impact on the symbolic and spiritual function of the mosque. *International Journal of Current Research*, 7(03), 13547-13558.
- *Huajuexiang Mosque* (n.d.). Retrieved May 14, 2017, from <https://archnet.org/sites/3973/>.
- Kadoi, Y. (2018). Nancy Shatzman Steinhardt. China's Early Mosques. *Abstracta Iranica [Online]*, (40-41), 1-3.
- Qurrat ul Ain, A. (2015). Everyday life of a chinese muslim: Between religious retention and material acculturation. *Journal for the Study of Religions and Ideologies*, 14(40), 209-235.
- *The Guidebook of Xian Great Mosque (brochure)*. (2010).
- Wain, A. (2016). Islam in China: The Hān Kitāb Tradition in the Writings of Wang Daiyu, Ma Zhu and Li u Zhi: with a Note on Their Relevance for Contemporary Islam. *Islam and Civilisational Renewal*, 7(1), 27-46.

COPYRIGHTS

Copyright for this article is retained by the authors with publication rights granted to Manzar journal. This is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution License (<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

نحوه ارجاع به این مقاله

نوری، الهام و دیزانی، احسان. (۱۴۰۰). الگویابی معماری مساجد چین (نمونه موردی: مسجد جامع شیان). منظر، ۱۳(۵۶)، ۵۸-۶۵.

DOI: 10.22034/manzar.2021.277235.2121

URL : http://www.manzar-sj.com/article_130731.html

